

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Редакційна рада

Голова ради — В.М. ЛИТВИН

Члени ради: В.М. ГЕЄЦЬ, Л.В. ГУБЕРСЬКИЙ, І.М. ДЗЮБА,
М.Г. ЖУЛИНСЬКИЙ, С.В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ, Ю.А. ЛЕВЕНЕЦЬ,
О.С. ОНИЩЕНКО, Ю.М. ПАХОМОВ, С.І. ПИРОЖКОВ,
М.В. ПОПОВИЧ, В.А. СМОЛІЙ, Ю.С. ШЕМШУЧЕНКО

Редакційна колегія

Голова колегії — В.А. СМОЛІЙ

Члени колегії: Г.В. БОРЯК (заступник голови колегії),
В.Ф. ВЕРСТЮК, С.В. ВІДНЯНСЬКИЙ, В.О. ГОРБИК,
В.М. ДАНИЛЕНКО, М.Ф. ДМИТРІЄНКО, Я.Д. ІСАЄВИЧ,
Г.В. КАСЬЯНОВ, С.В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ (заступник голови колегії),
О.Є. ЛИСЕНКО, В.М. ЛИТВИН, Ю.А. ПІНЧУК, О.П. РЕЄНТ,
О.С. РУБЛЬОВ (відповідальний секретар), П.С. СОХАНЬ,
О.П. ТОЛОЧКО, П.П. ТОЛОЧКО, П.Т. ТРОНЬКО, О.А. УДОД

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

7

ТОМ

Мл—О

одного і часто демонструють тенденції до співпраці, які, однак, не завершуються об'єднаними кроками.

На підставі аналізу програмних документів ОУН та усього доступного на сьогодні джерельного

Englewood, Colorado, 1990; *Кентітій А.В.* Нариси історії Організації українських націоналістів (1929—1941 рр.). К., 1998; *Його ж.* Нариси історії Організації українських націоналістів (1941—1942 рр.). К., 1998; *Його ж.* Українська повстанська армія в 1942—1943 рр. К., 1999; *Його ж.* Українська повстанська армія в 1944—1945 рр. К., 1999; *Його ж.* Нарис боротьби ОУН—УПА в Україні 1946—1956. К., 1999; *Wysocki R.* Organizacja Ukraińskich Nationalistów w Polsce w latach 1929—1939: Geneza, struktura, program, ideologia. Lublin, 2003; *Кирчук Ю.* Український національний рух 40—50-х років XX століття: Ідеологія і практика. Львів, 2003; *Лисак-Рудницький І.* Націоналізм. В кн.: *Лисак-Рудницький І.* Історичні есе, т. 2. К., 1994; *Патриляк І.К.* Військова діяльність ОУН(б) у 1940—1942 рр. К., 2004; *Motyka G.* Ukraińska partyzantka: 1942—1960. Warszawa, 2005; Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. К., 2005; Конгрес українських націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали. Львів, 2006; *Мірчук П.* Нарис історії Організації українських націоналістів 1920—1939 рр. К., 2007.

Web: <http://oun-upa.org.ua>; <http://cdvr.org.ua>

І.К. Патриляк.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЧОРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (ОЧЕС) — регіональна структура країн причорномор. басейну, створена 25 червня 1992 відповідно до стамбульської декларації «Про чорноморське співробітництво», яка передбачала активізацію регіональної взаємодії в економіці, енергетиці, к-рі, транспорті, екології. Зацікавленість України в розвитку ОЧЕС пов'язана з об'єктивними геополіт. інтересами, розвитком європейсько-азіатських транспортних коридорів, формуванням інтегрованої енергетичної мережі, необхідністю ефективного використання природних ресурсів Чорного моря. Членами ОЧЕС з часу заснування є: Азербайджан, Болгарія, Вірменія, Грузія, Молдова, РФ, Румунія, Туреччина, Україна, спостерігачами тоді стали Греція та Албанія. 1994 була створена Парламентська асамблея Чорномор. екон. співробітництва. Країни-члени ОЧЕС за принципом ротації протягом 6-ти місяців по черзі головуєть у названій орг-ції. У квітні 1997 в *Стамбулі* було засновано постійно діючий Секретаріат ОЧЕС. 1999 в Салоніках (Греція) створено інвестиційний банк ОЧЕС, який має створити фінансову основу для

формування причорномор. зони вільної торгівлі. У 2-му півріччі 1997 під час головування України в ОЧЕС було проведено міжнар. форум, присвячений розвитку взаємодії МЕРКОСУР (інтеграційного об'єднання країн Пд. Америки) та ОЧЕС. В *Ялті* 5 червня 1998 на зустрічі глав держав-членів ОЧЕС було підписано статут ОЧЕС як міжнар. регіональної орг-ції. Цей статус ОЧЕС визнано *Організацією Об'єднаних Націй*. Налагоджуються контакти між ОЧЕС та *Європейським Союзом*. У вересні 1999 в Ялті відбувся перший балтійсько-чорномор. саміт, було підписано низку конвенцій ОЧЕС, які стосуються екології, розвитку міжкульт. діалогу, країнами-членами ОЧЕС налагоджується співробітництво у військ. сфері. Створення ОЧЕС сприяє подальшому прогресу чорномор. регіонального співробітництва як органічної складової процесу *європейської інтеграції*, яка створює умови для зміцнення стабільності та миру.

Літ.: *Мхитарян Н.І.* Чорноморське регіональне співробітництво як геополітичний чинник міжнародних інтеграційних процесів (1990—1998 рр.): Автореферат дис. ... канд. політ. наук. К., 1999.

А.Ю. Мартинов.

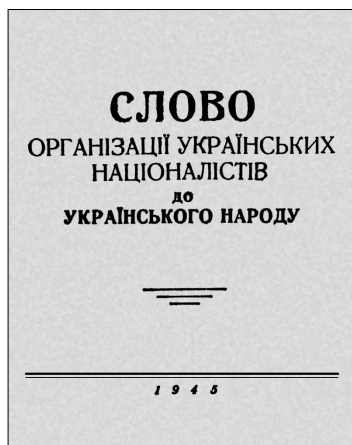
ОРГАНІЦІЗМ, органологія — методологічна стратегія пізнання, яка уподібнює сусп-во до природного організму («тіла»). О. представлений у численних соціогуманітарних теоріях та концепціях, зокрема в романтичному та позитивістському історіописанні, соціологічних візіях історії, циклічних побудовах культурно-істор. типів і цивілізацій тощо.

Ідея О., себто уподібнення людського сусп-ва до природного організму/тіла, походить з давніх часів, принаймні від доби *античності*. Зазвичай її пов'язують із конструкціями т. зв. життєвих циклів та функцій організму в сенсі їхньої повторюваності та неодмінною інваріантністю — скінченності природного і зарозом соціального буття, що, звісно, постулює телеологічність істор. руху. Приміром, циклічну модель споглядаємо в базовій тричленній формулі — народження, становлення, вмирання — чи у вигляді її багатоманітних проєкцій з різною кількістю складових. Властиво, що різно-

«Акт проголошення Української Держави» («Акт Тридцятого червня 1941»), опублікований у газеті «Самостійна Україна». Станіслав (нині м. Івано-Франківськ), 1941, 10 липня.

«Слово Організації українських націоналістів до українського народу». Брошура. 1945. Обкладинка.

масиву більшість дослідників погоджуються з тим, що типологічно ідеологія укр. націоналізму була спорідненою з національними правовими рухами тогочасних економічно відсталих аграрних суспільств Європи (Польща, Румунія, Литва, Хорватія, Словаччина та ін.) й антиколоніальними рухами народів Азії та Африки.

Однак укр. націоналізм був, насамперед, явищем генетично самостійним, хоч у своєму розвитку він зазнав безпосередніх впливів відповідних іноземних зразків.

Літ.: ОУН у світлі постанов Великих зборів, конференцій та інших документів з боротьби 1929—1955 рр. Мюнхен, 1955; *Кричевський Р.* ОУН в Україні — ОУН 3 і 34 ОУН: Причинки до історії українського націоналістичного руху. Нью-Йорк—Торонто, 1962 (репринтне вид. — Львів, 1991); *Armstrong J.A.* Ukrainian nationalism.

манітні циклічні візії побутують у творах багатьох авторів класичної давнини — Юлія Аннея Флора, Марка Туллія Цицерона, Марка Теренція Варрона та ін. Урешті, у часи античності з'явилася думка, котру здебільшого приписують Платону, за якою ціле є чимось більшим, ніж звичайна сума його складових. Ця теза є наріжною ідеєю в конструкціях О. як натуралістичної програми пізнання на обширах соціогуманітаристики, у межах якої сусп-во розглядається як частина світу природи, а соціальне буття — як різновид природного життя. До циклічних/органічних мотивів істор. руху апелювали й пізніше. Зокрема, у ранньомодерні часи цю ідею обстоював італ. філософ Дж.Віко. Та справжній злам в європ. соціогуманітаристиці щодо побутування уявлень, пов'язаних з О., стався протягом модерної доби, особливо впродовж 19 ст. Зasadні трансформації наук. картини тогочасного світу зумовили гостре змагання між механіцизмом й О. Здавалося, що зазначений інтелектуальний конфлікт спирався майже виключно на розвій природничих та математичних наук, а відтак транслювався в соціогуманітаристику опосередковано. Проте нечуванний до того часу соціальний і політ. динамізм 19 ст. творив власні терени конфронтації механістичних візій світосприйняття з органічними конструкціями, в яких прагнули відобразити мінливість, часто-густо неупорядкованість, стихійність, імпульсивність, ба навіть хаотичність людського буття. Не випадково провідниками своєрідного «натурфілософського бунту» супроти канонів механістичного природознавства стали нім. філософи Г.-В.Гегель та Ф. фон Шеллінг. Напр., Г.-В.Гегель пов'язував різноманітні стани «природного духу» як окремих індивідів, так і націй, з віковою різницею їхнього життя. Звідси й походить його знаменита теза про 4 вікові стани всесвітньої історії (дитячий, юнацький, зрілий та старечий). Подібне бачення соціального світу обстоював і Ф. фон Шеллінг, який наголошував на органічному розумінні самої природи істор. часу. Ба більше, в його працях йдеться про органічний спосіб відчуття, мислення і дії.

О. чи органологія (останній термін запропонував нім. філо-

соф Е.Трельч) подала в модерну добу як спосіб осягнення своєрідного зв'язку між ідеальним і реальним. Заразом вона стала інтелектуальною опозицією до раціональних, універсальних і нормативних конструкцій, з якими ототожнювали ідеали *Французької революції кінця 18 століття*. Натомість ідея органічного розвитку, яка повсюдно панувала в романтичному історіописанні 19 ст., мала своїм вислідом думку про унікальність істор. буття, зокрема неповторність нац./нар. духу та його різноманітних перетворень. Адже плин історії можна відчутти тільки один-єдиний раз, себто вловити певний його момент або стан. Такі романтичні уявлення, вочевидь, підважували й, кінець-кінцем, звели нанівець моралізаторські і механістичні мотиви, які належали до неодмінних атрибутів пізньопросвітницького історіописання. Зрештою, О. посів чільне місце не тільки в нім. класичній філософії та романтичних системах світобачення, а й у позитивістських доктринах. Проте в позитивістській органології практично не залишалося жодного місця для побутування духу народу/нації. Натомість впроваджувалися безпосередні біологічні аналогії з матеріальним організмом/тілом, які давали можливість тотально генералізувати емпіричний матеріал. Приміром, англ. філософ Г.Спенсер, якого вважають фундатором соціал-органіцизму, уподібнював сусп-во до «соціального тіла», котре будовою та функціями нагадує живий організм. Відтак *історичний процес* тлумачився як органічна еволюція сусп-ва. Більше того, Г.Спенсер впроваджував органічні аналогії до дрібних, інколи навіть вульгаризованих, деталей. Зокрема, він порівнював дроти телеграфного зв'язку з нервовою системою природного організму. Серед прихильників позитивістських візій ширилися й ін. натуралістичні уподібнення, іноді доведені до надмірних крайнощів: окремих індивідів або родина — як соціальна клітина, торгівля — кровоносна система, уряд — головний мозок тощо. Водночас науковці 19 ст. прагнули віднайти та формалізувати соціальні й істор. закони на засадах органології. Такі соціогуманітаристські

уявлення 19 ст. й спричинилися до виникнення низки біоорганічних теорій сусп-ва як своєрідного надорганізму в інтелектуальному дусі еволюційної біології (Р.Вормс, П.-Ф.Лілієнфельд-Толль, А.-Е.Шеффле та ін.). Та як би там не було, але з присмерком позитивізму ідея О. все ж таки не зникла із соціогуманітаристики. Натомість О. зазнав трансформації в руслі неокантіанського та соціологічного поворотів, які творили з «органічними» концептами разючі й цікаві інтелектуальні мутації, спричинили їхнє перетікання в ін. предметні області, продукували інструментальні трансформації тощо. Зокрема, на теренах соціогуманітаристики на межі 19—20 ст. поширилася соціально-психологічна та структурно-функціональна органологія як дослідницька стратегія. У таких візіях цілісність людського сусп-ва виводилася з ідеї колективної свідомості чи заг. розуму як самостійної реальності, що є чимось іншим, ніж звичайна сума чи сполучена свідомість усіх індивідів тощо. Крім того, сусп-во часто-густо розглядалося як надорганізм, гол. метою якого є підтримання соціальних інститутів та їхніх функцій, тобто О. перетворився на функціоналізм чи структурно-функціональну парадигму гуманітарного пізнання (Е.Дюркгейм, А.Редкліфф-Браун, Б.Малиновський та ін.). Зрештою, видозмінені ідеї органології побутували в численних концепціях гештальтпсихології (М.Вертгеймер, В.Кьоллер, К.Коффка), емерджентної еволюції (С.Александр, К.Ллойд Морган), органічного індетермінізму (Ф.Веллс, О.Рейзер) та ін. Заразом вони циркулювали у візіях адептів філософії життя чи віталізму, котрі трактували саме поняття «життя» як первісну реальність — цілісний органічний простір у біологічній, космологічній чи історико-антропологічній варіації, який передує поділові світу на реальне та ідеальне (А.Бергсон, В.Дільтей, Г.Зіммель, Ф.-В.Ніцше та ін.). Самостійне призначення у світ. соціогуманітаристиці здобула й циклічна органологія. Вона репрезентована в різноманітних теоріях культурно-істор. типів чи цивілізацій (М.Данилевський, А.-Дж.Тойнбі та ін.), в

яких антитеза органічного і механічного іноді представлена як конфлікт *культури й цивілізації* (О.Шпенглер).

О. виступає як один із засадних елементів різноманітних політ. доктрин, зокрема *консерватизму*. Так, у консервативних візіях органічні мотиви, як правило, протистоять ідеям індивідуального атомізму чи механістичної соціалізації, які пов'язують із ліберальними та демократ. ідеалами. Сенс О. в консервативних концепціях виводять, переважно, із системи рівноваги, в якій розглядаються окремі особистості, речі, явища, ідеологічні й політ. вартості тощо. Відтак органічний ідеал консерватизму поч. 20 ст. вбачали в ідеї чіткого станового поділу або, принаймні, в добре вибудованій соціальній ієрархії сусп-ва.

Інструментальні властивості О. як методологічної стратегії видавалися вельми привабливими багатьом історикам, особливо тим, які прагнули повніше відобразити складну просторово-часову конфігурацію істор. сцени та шукали адекватні засоби для її мовної репрезентації у своїх текстах. Заразом О. виступав як специфічна аксіологічна настанова в наук. практиках ученого-гуманітарія, яка давала йому змогу зберегти цілісність та забезпечити межі освітлення відповідної дослідницької перспективи в неосязному морі фактографії, котре стрімко розширювалося в 19, а тим більше в 20 ст. У такому сенсі різноманітні конструкції з обсягу органології були однією з інтелектуальних предтеч холізму, себто ідеї конструювання сусп-ва як цілісної системи, хоча, звичайно, в спрощеному вигляді.

Ідеї О. циркулювали і в українському історіописанні 19—20 ст., зокрема в студіях В.Антоновича, М.Драгоманова, М.Костомарова, В.Липинського, О.Оглоблина та деяких ін. учених.

Приміром, М.Костомаров виходив з того, що будь-яке сусп-во у своїй історії переживає періоди виникнення, розквіту та занепаду. Зокрема, відомо органічну тріаду молодість—зрілість—старість споглядаємо і в *«Книзі буття українського народу»*, напр., щодо означення різних стадій існування людства. Загалом уявлення М.Костомаро-

ва про «організм» («народне тіло»), як і багатьох ін. європ. романтиків, мали підпорою давню ідею тотального одухотворення сусп-ва і природи, врешті-решт усього макрокосмічного порядку. Власне, це — тіло-ідеал, «органічне» втілення ідеї-задуму Божого Провидіння в просторі і часі, яке набуває різних образів у ту чи іншу істор. добу. Відтак колективний/масовий герой представлений у працях М.Костомарова переважно як єдина сконструйована палітра, цілісне полотно з безліччю хаотичних фрагментів, мозаїк-частинок, що пензлем автора організуються в єдине і струнке тіло-ідеал у вигляді унікальної множинності образів нац./нар. організму. Крім того, у студіях М.Костомарова органічне представлення світу минувшини посідає чільне місце, позаяк воно виступає як основа нац. характерології і навіть як специфічна раса істор. буття східнослов'ян. народів. Урешті, в ієрархії романтичного світосприйняття М.Костомарова держ., політ. чинники і навіть цивілізаційні впливи («державний організм», «політичне тіло») виступають як «зовнішні» вияви існування народу/нації. Натомість Боже Провидіння творить засадні, «внутрішні» прикмети, властиво тіло-ідеал, що є сутністю «національного духу». Для їхнього означення М.Костомаров уживав терміни «народоправство» та «єдиновладдя» як специфічні маркери того чи ін. нац./нар. організму. Відтак, послуговуючися цими дефініціями, М.Костомаров окреслював засадний конфлікт між двома різними тілами-ідеалами на авансцені історії — руським та українським. Причому визначальним, трансцендентним мірилом вартості у світосприйнятті М.Костомарова була ідея правди, яку репрезентує народне «тіло» («організм»). Його устремління є домінуючими щодо формулювання того чи ін. вердикту історика про визначні особистості минулого, певні явища, процеси тощо. Саме в такому органічно-ідеалістичному контексті постає змагання між народоправством та єдиновладдям, яке є не стільки конфліктом у матеріально-фізичній площині, скільки протистоянням у духовній царині як двох відмінних ор-

ганізмів-ідеалів, двох «правд» істор. буття. Властиво те, що безпосередньо з конфлікту народоправства та єдиновладдя постає федеративна концепція М.Костомарова. Про те, наскільки важливими є зазначені ідеали у світосприйнятті М.Костомарова, свідчить його типологія «двох руських народностей», яку він розкрив у вигляді кількох опозицій: особиста воля малороса та загальність великоросіянина, укр. громада як «добровільне товариство людей» і рос. «мір» («община») як «абстрактний вислів загальної волі», що нав'язує «громадську й державну єдність». Таким чином, 1861 з ідеалістичної/метафізичної типології «організмів» («тіл») народилася знаменита формула М.Костомарова про «дві руські народності», що мала неабиякий вплив на укр. соціогуманітаристику 2-ї пол. 19 — поч. 20 ст.

З критикою позитивістського О. Г.Спенсера та його впливу на тогочасне представлення історії країн стародавнього Сходу (Бл. Сходу, Індії) виступав М.Драгоманов.

О. є одним із наріжних концептів у теорії «класократичної монархії» В.Липинського. Зокрема, у своїй праці «Листи до братів-хліборобів» автор підносить і трансформує термін «організм» в органічний тип взаємин соціуму чи метод побудови «класократичного» громад. життя. В.Липинський обстоював думку про побутування «органічного взаємовідношення» між активною й пасивною расою, що утворює «класократичний» лад. Такий тип взаємовідносин, за його візією, передбачає збройне завоювання активною расою пасивної. В.Липинський характеризував його як завоювання «зверху», «по-лицарськи». У подальшому відбувається «органічне співробітництво» на основі інстинкту осілості та персонального проводу, внутр. єдності й організованості активної раси, що приводить до вироблення спільних інстинктів (сусідства, території та родини). Відтак творяться нові громад. і політ. вартості, формується відповідна сусп. ієрархія тощо. Запорукою «органічної співпраці», на його думку, було обмеження реліг. мораллю «класократичної сили і авторитету», що реалізу-

ється через відокремлення духовної влади від світської. Схематизація минувшини подавалася В.Липинським як понятійна триада, відповідно до трьох циклів держ. правління та трьох станів існування нації — класократія (органічний спосіб утворення), демократія (хаотичний спосіб) та охлократія (механічний спосіб).

Урешті, у працях В.Липинського О. репрезентований як методологічна стратегія, яка вирізняється багатоманітністю інструментального застосування. Передусім, органічність — це природний спосіб творення ієрархії/структури соціуму. В авторському представленні цей спосіб випливає з двоїстої природи самого Всесвіту та дуалізму людського буття — природного і заразом соціального, реального й ідеального, тобто виказує інтелектуальні впливи віталізму чи філософії життя. Тому похідні метафори «органічний колектив», «органічне сполучення», «органічний» часто-густо вживаються саме для підкреслення ієрархічності соціального/нац. буття. Та, попри свою природність, органічність не є тотально детермінованою, за візією В.Липинського. Натомість вона є найкращим із трьох конкуруючих способів (методів) організації громад. життя нації, який упорядковує й спрямовує «стихийні хотіння» до держ. буття. Відтак О. виступає як своєрідна формація, що виробляє, спрямовує колективну свідомість, тобто кристалізує ідеальне, ірраціональне й містичне в межах «органічної полуки». Урешті, органологія В.Липинського плавно перетікає в циклічне представлення світу минувшини як коловороту націй у пошуках вічного шляху до Бога, себто релігійно-морального сенсу істор. буття.

Ідеї О. відіграють певну роль і в працях О.Оглоблина. Вони пов'язані з його спробами демонтувати в 1920-х рр. концептуальні схеми рос. та польс. істор. науки в екон. царині, які поділяли укр. госп. життя на низку окремих сегментів. Властиво пошук адекватних інструментів та масштабів висвітлення підвів О.Оглоблина до думки про потребу органічного представлення екон. історії України. Причому

терміни-метафори «організм» та «органічний» у текстах історика вживаються для позначення укр. екон. минувшини як певної цілісності. З концептом О. пов'язані й студії О.Оглоблина щодо вивчення самого поняття «української економіки». У його працях простежуються спроби піднести поняття «громадський організм» та «українська економіка» до операційних термінів між-нац., міжнар. значення. Зокрема, привертає увагу авторська репрезентація «господарської минувшини» України не як низки різних, роздільних екон. сегментів, а як окремої одиниці в європ. масштабі. Водночас О.Оглоблин рішуче виступив проти тези М.І.Яворського про «єдиний східноєвропейський організм», який начебто відображав цілковиту «гармонію» інтересів рос. й укр. капіталу. Крім того, О.Оглоблин висловив думку про «органічний контакт» укр. громад. думки на всій території України. Відтак термін «український громадський організм», який уживав О.Оглоблин, у такому світлі постає не тільки як поняття-інструмент з обсягу екон. історії, а і як конструкція, яка шириться на ін. площини минувшини, зокрема сусп. думки. Однак концептуальне оформлення поглядів О.Оглоблина було обірване хвилею репресій на поч. 1930-х рр. На еміграції О.Оглоблин епізодично застосовував концепт О., зокрема, наближався до потрактування укр. сусп.-ва як «організму-конструкції» («єдиного національно-господарського організму», «органічного з'єднання», «національного організму» тощо), в якому синтезовані культ., соціальні, національно-політ., господарсько-екон., ідеологічно-держ., територіальні та ін. складові, що виразно нав'язує інтелектуальний зв'язок із соціологічними компонентами його схеми масової історії кінця 1920-х — поч. 1930-х рр. Неабияка популярність О. в студіях плеяди визначних представників укр. історіописання 19—20 ст. значною мірою спричинялася гострими потребами в цілісній і самостійній репрезентації укр. історії. Протягом 20 ст. О. частково перетік до ін. методологічних стратегій соціогуманітарного пізнання

(холізм, функціоналізм, структуралізм), частково втратив свою інструментальну привабливість.

Літ.: Костомаров Н. Об историческом значении русской народной поэзии. Х., 1843; *Його ж.* Мысли о федеративном начале в древней Руси. «Основа», 1861, № 1; Костомаров М. Дві руські народності. К.—Лейпциг, [1923]; Оглоблин О. Проблема української економіки в науковій і громадській думці XIX—XX в. «Червоний шлях», 1928, № 9/10; *Його ж.* Нариси з історії капіталізму на Україні, вип. 1: Україна в суперечках міжнародної економіки й політики за першої половини XIX століття. Х.—К., 1931; Липинський В. Релігія і церква в історії України. Львів, 1933; Оглоблин О. Проблема схеми історії України 19—20 століття (до 1917 року). Мюнхен—Нью-Йорк, 1973; Гегель Г. Энциклопедия философских наук, т. 3: Философия духа. М., 1977; Комаринець Т.І. Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблема національного й інтернаціонального). Львів, 1983; Шеллинг Ф. Сочинения, т. 2. М., 1989; Драгоманов М. Положение и задачи науки древней истории. В кн.: Драгоманов М.П. Вибране. К., 1991; Липинський В. Твори. Архів. Студії, т. 3: Україна на переломі 1657—1659: Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті. Філадельфія, 1991; Гегель Г. Философия истории. М., 1993; Трельч Э. Историзм и его проблемы: Логическая проблема философии истории. М., 1994; Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії, т. 6, кн. 1: Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму. К.—Філадельфія, 1995; Спенсер Г. Опытты научные, политические и философские. Минск, 1998; Артюх В. «Книга буття українського народу» М. Костомарова: сакральні виміри національної самосвідомості. «Сіверянський літопис», 2000, № 5; Уайт Х. Метаісторія: Историческое воображение в Европе XIX века. Екатеринбург, 2002; Мислителі німецького романтизму. Івано-Франківськ, 2003; Чижевський Д. Філософські твори, т. 1: Нариси з історії філософії на Україні: Філософія Григорія С. Сковороди. К., 2005.

О.В. Ясв.

ОРГБЮРО ЦК КП(б)У, Організаційне бюро ЦК КП(б)У — орган ЦК КП(б)У, що діяв упродовж 1919—52. Рішення й постанови О. ЦК КП(б)У у випадку неопротестування їх членами *політбюро ЦК КП(б)У* ставали рішеннями ЦК КП(б)У. Оргбюро здійснювало заг. кер-во орг. роботою КП(б)У, займалося підбором та розподілом парт. і рад. кадрів, контролювало виконання рішень ЦК КП(б)У й діяльність рад.,